

SZÁNTÓ JUDIT

A csillogó Csehov

■ CSEHOV: SIRÁLY ■

A XX. század második felének meghatározó fontosságú színházi fejleménye, hogy Shakespeare mellé előtérbe lépett Csehov is mint a drámatörténet második olyan szerzője, akin keresztül a rendezői színház egymást követő nemzedékei világlátásukról, életfelfogásukról, művészetszemléletükről akarnak vallani, s akit ezerféleképpen lehet jól játszani (rosszul is, persze, de ez itt most nem releváns – jó előadásról lesz szó). Csehovba, akár Shakespeare-be, világok férnek bele, nemcsak a szemléletet, hanem a formát, a stílust, a képi látomást tekintve is. Ha összehasonlítjuk a Budapestten egyidejűleg látható két Sirályt, amelyből az egyik j-vel jelöli magát, szignifikáns ellentétekre bukkanunk: Schilling Árpád Sirája nyitott színpadon, pontosabban egy egybenyílt teremben játszódó intim és formabontó kortársi elbeszélés az emberi együttélésről, Mácsai Pál elipszilonosa szabályos színpadon játszódó, „hagyományosabb” rendezői színház.

A csillogó Csehov... Azt hiszem, ritka jelző ez a számtalan epitheton ornanszal felékesített Csehov neve mellett. Az Örkeny Színház programadó nyitó előadása csupa élet, csupa szín, csupa mozgalmasság, hadd mondok ki a kezdet kezdetén: Budapest egyik legkellemesebb, legszórakoztatóbb színházi estéje. A dialógusban – ki látott már ilyet? – poénok és bonmot-k szikráznak (mi több: rendre be is jönnek, a nézőtér csupa kacarászás és hahota), a játékstílus már-már a társalgási drámához közelít. Mácsai Pál, a rendező nem egyszerűen elfogadja a csehovi „komédia”-megjelölést, hanem előadása szervezőerejévé teszi, sőt, önmagához képest el is könnyíti: helyenként Molnár világában érezzük ma-

gunkat. Ugyanakkor a rendezői hangsúlyok és poentírozások többnyire kikezdzhetetlenek: mind meghosszabbítható, mindnek megvan a mélységdimenziója is. Amikor Szorin a színpad egyik szélén húga előtt térdelve agyergőrcsszerű rohamot kap, Arkagyina utálkozva kievickél szorításából, és a színpad másik szélén egy karosszékbe ájul, a színen lévők csak vele, a mű-szenvedővel foglalkoznak, ő lesz a figyelem központja az igazi beteg helyett. Ez roppant mulatságos (kivált mert Szorin sem vehető komolyan), nevet is hálásan a publikum, jelezve, hogy átlát Arkagyinán, de ugyanakkor feldereng a kapcsolatok külsőségességének, a szereplők egymás iránti végzetes közönyének szakadéka is.

Ötletekkel máskülönben is teli a padlás, olyik sokáig fog élni az emlékezetben mint a 2004-es *Sirály* egy-egy megkülönböztető jegye. Sokféleképpen – ahány előadás, annyiféleképpen – láttam már megoldva Trepljov balsikerű színi kísérletének Nyina tolmácsolta részletét, de még úgy soha, hogy a világlélek hangja egy pokróccal betakart bőröndből szól, melyből utóbb az előadó meztelen lába fityeg elő. A sirály maga, a Trepljov lelőtte madár többnyire már a második felvonásban meg szokott jelenni a maga realisabb vagy stilizáltabb valójában; itt Trepljov összegöngyölt kabátja rejti, hogy aztán annál hatásosabb és félelmetesebb legyen, amikor a negyedik felvonásban Samrajev egy rúdon himbálva behozza a hatalmas, fagyottságában kísértetiesen élethű kitömött változatot. Sok az erős fizikai részlet is, a csókoktól és összeborulásoktól a verekedésig: Dorn és Polina Andrejevna a régi szeretők erotikamentes, nosztalgizáló gyöngédségével ölelgeti egymást, Arkagyina pedig a harmadik felvonásban olyan vad dühvel ütlegeli a sebe miatt gyengélkedő tulajdon fiát, hogy még a zakóját is lecibálja róla. És ezeken kívül még hosszan sorolhatnánk az előadás emlékezetes, finoman átgondolt és pontosan megvalósított mozzanatait.

Mégis marad valami hiányérzet. Az alakok egytől egyig markánsul kidolgozottak (többnyire jól is játsszák őket, de erről még később), a párjelenetek sokatmondóak, egyfajta határozott irányban komplettül kibontottak, a csoportos jelenetek plasztikusan szépek és precízen hangszereltek, de az előadás mint egész töredékes hatást kelt; a jelenetek önállóulnak, ahelyett hogy egymáshoz kötődnének. Bárhogy kerülgetném is a szót, az a bizonyos csehovi atmoszféra, legyen akár a legmodernebb felfogású is, nem jön létre;

Széles László (Trigorin) és Hámori Gabriella (Nyina)

Schiller Kata felvételei

Gálffi László (Dorn)
és Pogány Judit (Polina)

az általa keltett hiányérzetet sem. Végül Jakov szolga szerepében Pletl Zoltán ügynevezett beszédes némasággal van jelen, bár a gazdait néma kritikával leleplező személyzet ugyancsak a társalgási dramaturgia konvenciója.

Arkagynáról már szoltam; rajta kívül még három művészfigura van a szereplők listáján. Trigorint, a divatos írórt nagyvonalúan építi fel Széles László, aki Végvári-val együtt a legkevesebb hiányérzetet hagyja, pedig ő sem árnyal túl sokat: még a figura érzékiségét is puhányságából és gyávaságából vezeti le, vagyis mindig az éppen erőszakosabb nősténynek enged, de a végén – íróként éppúgy, mint férfiként – a kényelmesebb megoldás mellett fog dönteni.

A végére hagytam a két fiatal művészbembert, Trepljovot és Nyinát. Czukor Balázs-zsal, azt hiszem, nyert az Örkény Színház társulata; érdekes, képlékeny jelenség, aki egyaránt sejtet fiatal hőst és karakterszínészt. Ugyanilyen érdekes, egyéni hangú, sokoldalú tehetség Hámori Gabriella, aki képességeit Radnóti Színházban már bizonyította. Természetes, hogy a kettejük alakjából csíholható ki a legkevesebb szórakoztató valór, de azért Mácsai erre is talál módot: ártatlan nagyképűségük, fellengzősségük – amikor például a rivaldához kiállva kórusban üvöltik világgá ambícióikat – inkább groteszk, semmint komikus. Minden jelenetüket színvonalasan oldják meg, darabzáró búcsújelenetük pedig éppenséggel fájdalmasan szép, csak az nem derül ki, mit gondoljunk művészi útkeresésük valós értékéről: vajon érdemes volt-e eszméikért, törekvéseikért mártíriumot szenvedniük.

Befejezésül néhány elismerő szót a szép és tartalmas műsorfüzetéről; szerkesztői, Gáspár Ildikó és Guelmino Sándor érdekesen válogatták össze a dokumentációt. Legfőljebb még a *Sirály* magyar előadás-történetére lehetett volna utalni, és szívesen olvastam volna valamit Mácsai Pál Csehov-víziójáról is (bár megértem, ha az efféle az alkotóművész szemérmességébe ütközik).

ANTON PAVLOVICS CSEHOV: SIRÁLY (Örkény Színház)

FORDÍTOTTA: Morcsányi Géza. **DÍSZLET-JELMEZ:** Füzér Anni. **ZENE:** Varga Judit. **ASSZISZTENS:** Érdi Ariadne. **KONZULTÁNS:** Radnai Annamária. **DRAMATURG:** Gáspár Ildikó, Guelmino Sándor. **RENDEZŐ:** Mácsai Pál.

SZEREPLŐK: Kerekes Éva, Czukor Balázs, Végvári Tamás, Hámori Gabriella, Csuja Imre, Pogány Judit, Járó Zsuzsa, Széles László, Gálffi László, Máthé Zsolt, Pletl Zoltán.

éreződik Mácsai szenvedélyes viszonya a részletekhez, de nem éreződik az a benső elkötelezettség, amely éppen ehhez a drámához sodorta. Valami része van ebben a hatásban Füzér Anni bizonyára praktikus, de jellegtelen, sugallatmentes díszletének is; itt jegyzem meg, hogy annál jobbak a jelmezei, Arkagyina hidegen látványos csodagardróbjától Polina Andrejevna ténsasszonyruháin és Nyina divatosan lezser tiniruháitán át (külön emlékeztet az utóbbinak a negyedik felvonásban viselt egyszerre gyászos és színésznőies toalettje, a pompásan játszó sállal) egészen Trigorin dendisén kultivált már-már topis lezserségéig.

A mérleg már akkor elbillenhetett a csillogó, elsőrendűen szórakoztató Csehov felé, amikor Mácsai Arkagyina szerepére Kerekes Évát választotta. Nem tudom, miféle mélységek hívhatók elő ebből az érettebben is megejtően bájos, dekoratív színésznőből, itt azonban nem történik ilyen kísérlet: Kerekes *A testőr* női főszerepéből szökdécsel át könnyed derével a *Sirály* egyik főszerepébe, és alakítása rögtön más csillogó színésznő-ábrázolásokra asszociáltat: a Maugham-féle Júliára, Anouilh *Colombe*-jának Sarah Bernhardt-persziflázására, és még sorolhatnánk; a figurának ritka dús előélete van. Kerekes Éva „hálás szerepként” éli meg Arkagynát, és ezen a stíluson belül rengeteg színre, váltásra, árnyalatra képes, de szenvedni nem hajlandó; még a nagyjelenetben is, amikor Trigorinhoz visszakönyörgi magát, csak a férfi puhányságára és hiúságára építő ravasz komédiásnőt látjuk, az öregedő, pályáját és magánéletét egyaránt kétségbeesetten féltő, színészkedésével is főként kompenzáló asszony már nem jön át a rivaldán.

A többi szerep alakítói képességeik szerint mélyebb, keserűbb játékot is nyújthatnának, de mivel nem ezt kapták feladatul, ennek híján is perfektül teljesítenek. Pogány Judit (Polina Andrejevna) például szuggesztíven tudná hozni a durva férje mellett megkeseredett, egykori szeretőjébe, Dornba kétségbeesetten kapaszkodó meg nem értett falusi asszonyt is, de ebben a felfogásban beéri a szerep nevetséges dimenziójával; persze ebben is jó. Gálffi Lászlót külsőleg-belsőleg valósággal telibe találja Dorn doktor szerepe, bevallom, nagyon nagy alakításra voltam felkészülve; Gálffi komplett Dorn-portrét tudott volna nyújtani, most azonban nincs saját drámája: elegáns, szkeptikus, kissé már megszottadt falusi világfiként inkább a margóról figyel az eseményeket, semhogy részt venne bennük. Amikor Szorinnak betegségeire valerianát ajánl, az inkább poén, mint életfilozófia.

Megannyi mulatságos vonáson túl valami, csipetnyi mélység a többi figurából is hiányzik. Legkevésbé vonatkozik ez Végvári Tamásra, akinek számára Szorin ugyancsak ziccerszerep; színes külső megnyilvánulásokból (járás, mozgás, mimika, beszéd) építi fel a siránkozó öreg beteg eleve tragikomikus figuráját, sőt azt egy nagyon jellegzetes, már-már lírai infantilizmussal is gazdagítja. Az is remek, amikor a nála magasabb szereplőkre felnézve szinte összemegegy. A Csehov által kissé mostohán, mindössze két komponensből összerakott Samrajev Csuja Imre alakításában kifogástalan bunkó, ám a fiókdespotára a színész éppen csak utal; Járó Zsuzsa vérbő szerelmes hisztérika, de játékából nem derül ki, hogy ezen a darabos-érdes, szüfraszett modorosságú Másán a csehovi komédia kétségbeesett pesszimizmusa is rajta hagyta bélyegét. Partnere, Máthé Zsolt mint Medvegyenko az előadás egyetlen gyenge pontja; nem tükrözi az előadás erejét, és nem leplezi le